

Őrzés és ébresztés Kézdivásárhelyen

Dr. Borcsa János legújabb kötetét 2007. október 11-én mutatták be népes közönség előtt a kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum kiállítótermében. Az *Őrzők és ébresztők* című könyv a szerző hatodik kötete, amelyet Fekete Vince költő, a Székelyföld című kulturális folyóirat főszerkesztő-helyettese mutatott be, házigazdaként pedig Dimény Attila muzeológus beszélgetett a szerzővel.

Borcsa János kritikus, irodalomtörténész 1953-ban született Kézdivásárhelyen. 1976-ban szerzett tanári oklevelet a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán, s ugyanitt doktorált 2000-ben. Nős, felesége gyógyszerész, kislánya középiskolás. Tagja a Romániai Írók Szövetségének (1990), a Magyar Írószövetségnek (1996), és az Erdélyi Magyar Írók Ligájának (2002). Magyaratanár Szentkatolnán. Kötetei: *Megtartó formák* (Bukarest, 1984), *Szövegközelben – létközben* (Marosvásárhely, 1994), *Szövegzigettenger* (Kolozsvár, 1997), *Méliusz József*. Monográfia (Bukarest–Kolozsvár, 2001), *Irodalmi horizontok* (Kolozsvár, 2005). Első kötetét a Romániai Írók Szövetsége Debüt-díjjal jutalmazta, 1994-ben elnyerte a *Hét* Nívódíját, 1997-ben a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Díszoklevéllel tüntette ki.

Stúdióink mai vendégével irodalmi munkássága indító okairól, a kritikus pályán való indulásáról, a kritika szerepéről, valamint kritikus hitvallásáról beszélgetünk.

–Milyen külső és belső tényezőknek köszönhető, hogy az irodalmi pályát választotta?

–Nem tudnék, de talán nem is lehet erre a kérdésre kimerítő, pláne egzakt választ adni. Egyfajta adománynak fogom fel az ember elhivatottságát valami iránt. Azt viszont tudom, hogy a nyelvi környezetnek jó esetben nagy szerepe lehet, továbbá az örökletes dolgoknak, hajlamoknak. Kezdhetném a „nyomozást” az édesanyám által énekelt simogató bölcsődalokkal és az izgalmat keltő, nagyszülőktől és szülőktől hallott mesei történetekkel, s folytathatnám az édesapám felolvasásában megismert elbűvölő gyermekversekkel és verses meséikkel (akkor indult a *Napsugár*, amelyre előfizettek szüleim, habár még óvodáskorú voltam), hogy csupán a családi környezetre utaljak. Kisiskolásként aztán felébredt bennem is az olvasás iránti vágy. Ez is családi örökség és hajlam. Apai nagyanyám egyszerű asszonyként egészen hajlott koráig nagy olvasó hírében állt a faluban, édesapám meg egész passzusokat tudott kívülről kedvenc könyvéből, a *Svejk* című Hasek-regényből. Emellett nyilván sokat kaptam az iskoláimtól, valamint vallásos nevelés terén az egyházközségtől, amelynek élén azokban az istentagadó időkben Kézdiszentléleken Farkas Antal plébános állt, aki kiváló szónok, nagy tudású pap volt, hittanórákon meg igényes oktató. Csak jót mondhatok iskoláimról, mind a kézdiszentlélekiről, mind a kézdivásárhelyi középiskolámról. Jól éreztem magamat diákként.

–Tudni kell, hogy abban az időben egy liceumi diák a kilencedik osztály elvégzése után a reáliák és a humaniorák között választhatott.

–Tizedikesként én tudatosan választottam a humán tagozatot a kézdivásárhelyi líceumban, a kantai gimnázium jogutódjában, akkorra már eldöntöttem, hogy milyen irányba kívánok haladni a pályán. Nagy lelkesedéssel tanultam az irodalomtörténetet, olvastam az irodalmat, a kortársat is. Ösztöndíjra is magyartanárom, néhai Nagy Béla. Komoly önképzőköri tevékenység is folyt a líceumban, amelybe én magam is bekapcsolódtam, *Ébredés* címmel pedig iskolai irodalmi folyóirat jelent meg, amelynek szerkesztője voltam tizenegyedik éves koromtól. Innen származik kapcsolatom néhai Kiss

Lázár magyartanárral. Ő volt nekem is a mentorom, példás tehetséggondozó tevékenységet folytatott a diákok körében, akikben megérezte az irodalom iránti elkötelezettséget. Aztán gyakran fordultak meg írók és előadóművészek a líceumban, lelkes tanárok meghívásának köszönhetően. György Dénestől nemcsak a helikoni költők verseit hallhattuk szavalni, de emberközelségbe is hozta Áprilyékát, hiszen személyesen ismerte őket. Fellépett a líceum színpadán Kányádi Sándor, megfordultak a legfiatalabbak, a második Forrás nemzedékhez tartozók, illetve a *Kapuállító* című Sepsiszentgyörgyön 1971-ben kiadott antológia szerzői... Ilyen szellemi környezetben nem csoda, hogy ha az, aki lelkesedik az irodalom iránt, meg is próbálja művelni azt. Én magam a versírást választottam mint önkifejezési formát. A sikerültebb próbálkozásaim aztán meg is jelentek az iskolai folyóiratban, sőt az akkori megyei lap, a *Megyei Tükör* és a *Brassói Lapok* is közölt belőlük.

Ezzel párhuzamosan kisebb publicisztikai írásaim is megjelentek. A *Megyei Tükör* egyik számában éppen az irodalomtanításról elmélkedtem, mondván, hogy például a verselemzés készségét úgy lenne érdemes felmérni, ha a diák feleléskor kezébe vehetné magát a versszöveget, és nem valamiféle betanult elemzést kellene felmondania mechanikusan. El kell mondanom, magyartanárom egy szóval sem kommentálta cikkemet, de néhány nappal később, számonkéréskor azt mondta a diáknak, hogy vegye kezébe a szöveggyűjteményt, és beszéljen az adott versről, amiről tanultunk. Mondanom sem kell, nagy elégtétel volt ez számomra.

Ezzel az epizóddal csupán azt akarom jelezni, hogy a műértelmezés akkor már valamilyen fokon érdekelt, illetve azt, hogy miképpen adtam annak írás által hangot. A vers művelése helyett fontossá vált számomra a vers megértése, ahogy mondani szokás: a csoda művelése helyett annak magyarázata foglalt le líceumi éveim végére.

–Abban az időben élénk volt a diákszínháztársaság is, bemutatásra került például Páskándi Géza Az eb olykor emeli lábát című abszurd darabja.

–Én ugyan nem vettem részt a diákszínháztársaságban se Kézdin, se Kolozsváron, de első Páskándi-élményem középiskolás koromból datálódik, s ez csak gazdagodott a kolozsvári egyetemi évek alatt is, negyedéves hallgatóként az ő költészetét választottam szakdolgozatom témájául. Belátom, több szempontból is merész választás volt, s egyúttal az első igazi erőpróba is a jövő irodalomkritikus számára. 1976-ban történt ez. Ettől az évtől kezdtem közölni rövid könyvismertetőket, később kritikákat különböző lapokban és folyóiratokban, s aztán 1980-ban a Páskándi-dolgozatom egy fejezete is megjelent a Marosvásárhelyen kiadott *Ötödik Évszak* című, fiatal költőket, írókat, kritikusokat bemutató antológiában, majd 1984-ben az első kötetemet adta ki a Kriterion a Forrás könyvsorozatban. Ezek lennének hát kritikusai indulásom főbb pontjai.

–Hogyan fogalmazná meg a kritikus hitvallását?

–Az csak természetes, hogy a kritikus is szembesül a kérdéssel, hogy milyen célt szolgál tevékenységével, hogy mi a kritika hivatása a szövegek produkcióját, közvetítését, befogadását és feldolgozását magában foglaló irodalom-rendszeren belül. Ha abból indulok ki, amit Tamási mondott a szavakról, hogy tudniillik a szavak hírnökök, és a hírvivőknek kijáró módon kell fogadnunk őket, akkor azt mondhatom, hogy a művek is hírnökök, amelyek meghatározott üzenettel érkeznek, s következésképp olyan érzülettel kell hozzájuk viszonyulnia a kritikusnak, mint a szavakhoz az írónak. S emellett az is nyilvánvaló, hogy a kritikus számára a nyelvi élmény mellett a művek által keltett, vagyis a nem primér élmények adóttak. Nagy Gáspár ezt így fogalmazta meg: „a költők műveikkel és példájukkal legalább annyira lehetnek ihletadók, mint a közvetlen lét vagy tárgyi világ.” A kritikus egyik feladata

tehát a számára ihletadó művek fontos üzenetének felerősítése hiteles értelmezések, meggyőző értékítéletek megalkotása útján, ugyanakkor az olvasó számára hozzáférhető módon, lévén hogy az irodalomtudományok közül éppen a kritikára hárul az a feladat, hogy az olvasóközönség egy szélesebb rétegéhez szóljon.

–Milyen gondolattal zárhatnók ezt a beszélgetést? Mit üzen a kritikus Borcsa János a Siculus Rádió hallgatóinak?

–Kölcsey Ferenc intelmét idézném, lévén hogy ő volt a magyar irodalomkritika egyik legszámottevőbb megalapozója. Ő fogalmazta meg *Parainesis*-ében a ma is időszerű gondolatot, hogy: „*Meleg szeretettel függj a hon nyelvén! mert haza, nemzet és nyelv három egymástól válhatatlan dolog; s ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatokra kész lenni nehezen fog. Tiszteld s tanuld más mívelt népek nyelvét is (...), de soha ne feledd, miképpen idegen nyelveket tudni szép, a hazait pedig lehetőségig mívelni kötelesség.*” Az irodalom a nyelv „mívelésének” legfőbb terepe, a nyelv az irodalom alfája és ómegája. Azt a nyelvet szolgálja és virágoztatja fel az irodalom, amelyből vétetett, s amelynek beszélőihez kell fordulnia, hiszen a klasszikus megfogalmazás szerint az irodalom „*írók és olvasók szellemi viszonya írott művek közvetítésével.*” Azért próbál tehát tenni a kritikus, hogy irodalmi örökségünk értékei jelen legyenek a mai olvasók szellemi környezetében, s ebben számít arra, hogy lesz mindig, akiket ráébreszthet mind a nemzeti, mind az egyetemes értékekre.

A kézdivásárhelyi Siculus Rádióban 2007. október 14-én elhangzott beszélgetés szerkesztett változata.

Kérdezett: Dr. Szöcs Géza
Háromszék, 2008. február 9.